

Поняття, становлення та розвиток міжнародної миротворчої діяльності ООН

*Наріжна Анастасія Віталіївна,
студентка 4 курсу спеціальності 081 «Право»
ННІ економіки і права
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького*

Міжнародна миротворчість як один із ключових інструментів забезпечення міжнародної безпеки та стабільності набуває особливої актуальності в умовах постійної зміни геополітичного ландшафту сучасного світу та зростання нових викликів та загроз. Помітне збільшення міждержавних та внутрішньодержавних конфліктів, що часто виходять за рамки національних кордонів та загрожують регіональній і глобальній безпеці, робить миротворчість вкрай важливою сферою міжнародних відносин.

Організація Об'єднаних Націй як універсальна міжнародна організація відіграла провідну роль у створенні і вдосконаленні механізмів миротворчості, спрямованих на запобігання ескалації конфліктів та їх врегулювання.

З моменту свого заснування в 1945 році ООН стала основним арбітром у мирному врегулюванні міжнародних спорів, що вилилися у низку миротворчих операцій – від спостереження та нагляду за виконанням угод про припинення вогню до комплексних міжнародних місій з побудови та підтримки миру. Правова основа для таких операцій, хоч і не набула чіткого визначення в статутних документах ООН, з часом сформувалася на практиці і в доктринальних підходах дослідників в сфері міжнародного права.

Важливість миротворчої діяльності ООН, незважаючи на різні погляди на її ефективність, не викликає жодних сумнівів. Вона не тільки сприяє збереженню миру і безпеки, але й лежить в основі сучасної архітектури міжнародних відносин, що вимагає постійного аналізу та оцінки адекватності миротворчих засобів сучасним викликам. Дослідження діяльності ООН у цій сфері є ключовим для розуміння та вдосконалення міжнародних механізмів миротворчості, а також для формування політико-правового підґрунтя їхньої реалізації в майбутньому.

Роль і значення ООН у процесах міжнародної безпеки не варто недооцінювати, оскільки вона відіграє ключову роль у розробці міжнародно-правових норм, спрямованих на підтримку миру та безпеки у світі. Через механізми, які ООН використовує для реагування на конфлікти, зокрема через Раду Безпеки ООН та Генеральну Асамблею, дана організація здійснює комплексний вплив на запобігання війнам, міжетнічним і релігійним конфліктам, на вирішення гуманітарних криз, що безпосередньо пов'язані з військовими діями та їх наслідками.

Важливість діяльності ООН полягає у її виключній компетенції в сфері міжнародних відносин, що дозволяє цій організації виступати в якості медіатора у будь-яких міжнародних конфліктах, використовуючи широкий

спектр засобів – від “блакитних шоломів” і спостерігачів до миротворчих місій з повноцінним військовим контингентом. Ці дії засновані виключно на принципах міжнародного права, які регулюють діяльність ООН у сфері миротворчості, та на мандатах, що надає Рада Безпеки. Роль ООН у процесах міжнародної безпеки посилюється завдяки її здатності координувати співпрацю між державами та міжнародними організаціями, а також залучати до вирішення конфліктів не тільки держави-члени, але й міжнародні регіональні об’єднання.

ООН також сприяє розвитку і застосуванню нових підходів до миротворчості, включаючи запобігання конфліктам та відбудову миру у постконфліктних ситуаціях, що включає відновлення правопорядку, реформування сектора безпеки, підтримку в проведенні виборів та відновлення соціальної інфраструктури. Через широку палітру дій ООН має можливість не лише реагувати на вже виниклі кризи, але й працювати над їхнім запобіганням, що є ключовим аспектом сучасної міжнародної безпеки.

Миротворчі операції ООН є одним із ключових інструментів міжнародної спільноти для підтримання та відновлення миру. Проте, незважаючи на їхню значну роль у глобальних зусиллях із запобігання та вирішення конфліктів, у документах ООН відсутнє нормативне визначення миротворчості, яке б сформувало правове підґрунтя і стандартизувало види миротворчих місій.

На думку Л. Панченка, правова основа миротворчих операцій відображена не в якості чітко визначеного поняття, а радше через різноманітні форми діяльності, які покликані реагувати на міжнародні кризи. Статут ООН не містить специфічних термінів, які б описували миротворчі операції, замість цього використовується термінологія, що вказує на ширший спектр дій для забезпечення міжнародного миру та безпеки, таких, зокрема, як-то: “дії”, “операції”, “превентивні заходи” та “примусові заходи” [1].

Відсутність універсального визначення миротворчості в Статуті ООН та інших документах вносить певну невизначеність щодо правового статусу та рамок проведення миротворчих операцій. Це ускладнює процес розробки стандартів та норм, що могли б регулювати вказані заходи на міжнародному рівні. Така ситуація спонукає держави та міжнародні організації використовувати власні поняття та інтерпретації при здійсненні або підтримці миротворчих операцій, що зачасту приводить до розбіжностей у підходах щодо дотримання принципу невтручання у внутрішні справи держав. Тому, вивчення та аналіз правової природи миротворчих операцій вимагає глибокого розуміння не тільки існуючих міжнародних норм і стандартів, а й специфіки кожної конкретної операції, її цілей, мандату та умов проведення.

Доцільно підкреслити, що зі створенням Організації Об’єднаних Націй розпочалась нова епоха міжнародних відносин, зокрема у контексті міжнародної безпеки і миротворчості. Заснована після катастрофічних наслідків Другої світової війни, ООН перебрала на себе центральну роль у забезпеченні міжнародного миру та безпеки, що сприяло формуванню новітнього підходу до миротворчості.

Статут ООН, ратифікований 51-ю країною, поклав початок становленню системи колективної безпеки, яка зобов’язує держав-членів утримуватися від

погрози силою і вирішувати міжнародні спори мирними засобами [2]. Цей документ став основоположним у формуванні рамок міжнародної правової системи миротворчості.

Перша миротворча операція ООН була здійснена у 1948 році, коли Рада Безпеки ухвалила резолюцію про відправку військових спостерігачів до Близького Сходу для спостереження за перемир'ям між новоствореним державою Ізраїль та її арабськими сусідами. Ця місія, відома як Організація Об'єднаних Націй з нагляду за перемир'ям (UNTSO), заклала основи для подальших миротворчих операцій ООН [3].

Під час холодної війни миротворчі операції ООН часто зазнавали складнощів через політичні розбіжності між постійними членами Ради Безпеки, що ускладнювало прийняття спільних рішень. Однак, окремі миротворчі місії, зокрема операція в Конго в 1960 році (ONUC), продемонстрували спроможність ООН виконувати складні завдання щодо стабілізації ситуації в країнах, що переживають громадянські війни або збройні конфлікти [3].

Ранній період миротворчості ООН характеризується пошуком ефективних підходів до підтримання миру і стабілізації в регіонах після великих конфліктів. Цей досвід продемонстрував як сильні сторони ООН, так і слабкість міжнародної системи колективної безпеки, що стало основою для розвитку подальших стратегій міжнародної миротворчої діяльності.

Розвиток миротворчої діяльності ООН з часів холодної війни до сьогодення відображає суттєві зміни у підходах до розуміння міжнародної безпеки та підтримання миру. Період холодної війни характеризувався паралізуючим впливом глобального суперництва між США та СРСР, що часто перешкоджало ефективному втручання ООН у розв'язання міжнародних конфліктів. Миротворчі операції цього періоду зосереджувались переважно на спостереженні та відокремленні ворогуючих сторін, що було засвідчено такими місіями, як UNEF I в Єгипті (1956) та UNFICYP на Кіпрі (1964).

Завершення холодної війни привело до нових можливостей та викликів для ООН. Відбулося зростання кількості миротворчих місій, які стали комплекснішими та багатофункціональнішими. Організація почала підтримку мирного процесу не тільки шляхом традиційного дотримання миру, але й через такі заходи, як відбудова державних інститутів, підтримка національних виборів, зміцнення прав людини, демобілізація та реінтеграція колишніх учасників бойових дій. Операції такого типу були спрямовані не лише на припинення безпосередніх бойових дій, а й на подальше досягнення сталого миру [3].

Важливим нововведенням стало започаткування концепції “миротворчості нового покоління”, яка розгорталася на фоні глобальних змін у міжнародних відносинах. Виникнення внутрішніх конфліктів, громадянських воєн та регіональної нестабільності потребувало від ООН адаптації до нових форм конфліктів, що особливо було актуально в 1990-х роках для Балканського регіону та Африки. ООН зіткнулася з необхідністю використання миротворчих сил для захисту цивільного населення та сприяння відновленню миру. Демонстрацією подібного підходу стали місії в Сомалі, Руанді та Косово.

Сучасні миротворчі операції ООН все більше зосереджуються на комплексному підході до побудови миру, включаючи заходи, які передбачають забезпечення сталого розвитку та відновлення після конфліктів. Це підтверджується такими місіями, як MINUSMA в Малі та MONUSCO в Демократичній Республіці Конго, де зусилля ООН спрямовувалися не тільки на стабілізацію ситуації, але й на допомогу в соціально-економічному відродженні [4].

Еволюція миротворчих операцій ООН від холодної війни до сьогодення відображає зміну міжнародних підходів до побудови миру і відповіді на конфлікти, підкреслюючи адаптацію і інновації у міжнародній політиці ООН у сфері миру та безпеки. Оцінюючи поточний стан миротворчої діяльності ООН, необхідно визнати, що організація зіткнулася з низкою викликів, які значно ускладнюють здійснення такої діяльності. В сучасному світі миротворчі операції стикаються з проблемами зростаючої мілітаризації конфліктів, політичної поляризації на міжнародній арені та складнощів з мобілізацією ресурсів для миротворчих місій. Водночас, ООН продовжує адаптуватися до змінюваних умов, впроваджуючи інновації в стратегії побудови миру та реагування на кризи.

Зокрема, миротворча місія ООН у Лівані, розпочата в 1978 році як тимчасовий захід, продовжує свою діяльність і донині, отримуючи свій мандат кожні півроку. Ця місія зазнала критики з обох сторін конфлікту. З одного боку, Ізраїль висловив звинувачення на адресу миротворців ООН у пасивній підтримці бойовиків “Хезболли” та навіть у активному співробітництві з ними. З іншого боку, “Хезболла” звинувачувала співробітників ООН у перевищенні своїх повноважень [5].

Отже, майбутнє миротворчої діяльності ООН залежатиме від кількох ключових аспектів. Перш за все, важливим є подальше розширення партнерства між ООН та регіональними організаціями. Це співробітництво може значно підсилити здатність міжнародної спільноти ефективно реагувати на кризи, особливо в таких точках планети, де регіональні конфлікти вимагають швидких та спеціалізованих втручань. Іншим важливим аспектом є інтеграція новітніх технологій у процеси моніторингу та втручань. Використання передових технологій, таких зокрема як безпілотні літальні апарати для нагляду та розвідки, може значно підвищити ефективність миротворчих місій та зменшити ризики для особового складу миротворців.

Позитивним трендом стає зростання ролі громадянського суспільства та недержавних організацій у будівництві миру, що сприяє залученню ширших верств населення до процесів відновлення миру. Це дозволяє розробляти більш доступні та сталі стратегії побудови миру, засновані на глибшому розумінні локальних умов і потреб. Майбутнє миротворчої діяльності ООН залежить від здатності організації еволюціонувати у відповідь на складні і постійно змінювані глобальні виклики. Важливою умовою успіху є забезпечення достатніх ресурсів, політичної волі та міжнародної підтримки миротворчих ініціатив.

Список використаних джерел:

1. Панченко Л. Є. Новітні форми міжнародно-правового регулювання миротворчої діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2016. 23 с.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй (Сан-Франциско, 26 червня 1945 р.). Офіційний сайт ООН. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
3. Історія миротворчих операцій // Операції з підтримання миру. URL: <https://peacekeeping.un.org/ru/our-history>
4. Рубцова А. А. Миротворчі операції ООН: перемоги і поразки // EUROPEAN SCIENCE. 2016. №. 7 (17). с. 48-50.
5. United Nations Interim Force In Lebanon. URL: <https://unifil.unmissions.org/unifil-background>.

Науковий керівник:

*Лубко Інна Миколаївна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького*